

Fakültə : Kredit - İqtisad
Tələbə : Osmanova Aytən
Qrup : 658K
Kurs : 2

Təkrar istehsal

1. Milli məhsulun təkrar istehsalı, tipləri və meyarı.
2. UMM istehsalı və milli hesablar sistemi.
3. Müasir dövrdə reallaşdırma nəzəriyyəsi Milli sərvətin mahiyyəti və strukturu.
4. Az. iqtisadiyyatının sabit artımının təmin olunması.

I. Bildiyimiz kimi insanlar yaşayıb inkişaf etmələri üçün gündəlik fəalliyətində müəyyən qədər maddi və mənəvi nemətlərdən, müxtəlif xidmətlərdən istifadə etməlidirlər. İnsanlar tərəfindən bunların istehlakı daimi olduğu kimi onların istehsalı da daimi olmalıdır. Cəmiyyət üzvlərinə lazım olan bu məhsul və xidmətlərin istehsalın daim davam etməsi **təkrar istehsal** adlanır. **Təkrar istehsal**-istehsalın fasiləsiz, bərpa və təkrarlanmasıdır. O məhsuldar qüvvələrin istehsal münasibətlərinin nemətlərinin təkrar istehsalıdır. Əhatə dairəsinə görə təkrar istehsal **fərdi** və **ictimai təkrar istehsal** formalarında olur. Fərdi təkrar istehsal dedikdə ayrı-ayrı təsərrüfatlarda, müəssisələrdə həyata keçirilən təkrar istehsal nəzərdə tutulur. Öz fəaliyyətlərində fərdi təkrar istehsallar bir-birilə qovuşur və ictimai təkrar istehsal əmələ gətirirlər. Müəyyən ölkə çərçivəsində həyata keçirilən fərdi təkrar istehsalların məcmusu ictimai təkrar istehsalı hesab olunur. Hər bir ictimai istehsal eyni zamanda ictimai təkrar istehsalıdır. İTİ (ictimai təkrar istehsal)-nin mahiyyəti dedikdə aşağıdakıların təkrar istehsalı nəzərdə tutulur:

a) maddi nemətlərin tkr istehsalı; bu zaman müəyyən maddi nemətlərdən istifadə olunaraq digər maddi nemət istehsal olunur.

b) hər bir tkr istehsal iş qüvvəsinin tkr istehsalıdır. İTİ-da işçi qüvvəsinin tkr istehsalı nəzərdə tutulur. Bildiyiniz kimi iş qüvvəsinə malik olan işçilər əbədi deyillər. Onlar müəyyən müddətdən sonra istehsal üçün gərəksiz olurlar. Yəni işçi qüvvəsi əhalinin təbii artımı vasitəsilə həyata keçirilir. İxtisaslı işçi qüvvəsi isə təhsil müəssisələrində, iş yerlərində hazırlanır.

c) hər bir tkr istehsal istehsal münasibətlərin, ilk növbədə mülkiyyət, mövqə, bölgü münasibətlərinin tkr istehsalı prosesidir. Belə ki, tkr istehsal prosesindən əvvəl istehsal vasitələri kimə məxsusdursa prosesdən sonra da ona məxsus olur (həm məhsul həm də istehsal vasitələri). İşçi də əvvəlki münasibətlərdə qalır.

ç) Hər bir İTİ istehsal şərtlərinin tkr istehsalı prosesidir, yəni, kəsilmiş meşə, mal-qara, sıradan çıxmış avadanlıqlar və s bərpa olunur.

Hər bir tkr istehsal prosesi aşağıdakı 4 fazanı əhatə edir:

-istehsal

-mübadilə

-bölgü

-istehlak

İstehsal fazasında yuxarıda izah etdiyimiz kimi bir cür maddi nemətlərdən istifadə olunaraq digərləri istehsal olunur. Mübadilə fazasında isə istehsal olunmuş məhsullar pula (bəzi hallarda məhsula) mübadilə olunur, yəni satılırlar. Bölgü fazasında isə mübadilədən əldə edilən pul istehsal şərtləri arasında bölüşdürülür. Pulun bir hissəsi istehlak edilmiş istehsal vasitələrinin bərpasına sərf olunur; müəyyən hissəsi işçi qüvvəsinə öz iş qüvvəsini bərpa etmək üçün verilir; bir hissəsi də sahibkar mənfəət şəklində mənimsəyir. İstehlak fazasında isə istehsal olunmuş maddi nemətlər istehlak olunurlar, fiziki cəhətdən yox edirlər.

Marksa görə cəmiyyətin mütərəggi inkişafının əsas şərti geniş təkrar istehsalıdır. İctimai kapitalın genişlənməsinin əsas mənbəyi isə izafi dəyərdir. Buna görə də təkrar istehsalın strukturu və ictimai tələbatın strukturu arasında nisbətən olması və yaxud da professionalığın olmasını tələb edir.

Marksa ictimai istehsalı 2 bölməyə ayırır:

I bölmə-İstehsal vasitələri istehsalı

II bölmə-İstehlak şeyləri istehsalı

Təkrar istehsalın aşağıdakı modelləri var:

I. Kenenin, Tuqonun tkr istehsal modeli siniflər nəzəriyyəsilə sıx əlaqədardır. Keneyə görə millət 3 sinifdən – istehsalçı, mülkiyyətçi, bəhrəsizdən ibarətdir. O fəhləni, fermeri, kapitalisti bir-birindən ayırmır, onları məhsuldar sinif adlandırır. Kenenin təkrar istehsal nəzəriyyəsində əsas yeri reallaşdırma problemi tutur.

II. K. Marks- İTİ-nin tkr istehsal nəzəriyyəsi 3 qarşılıqlı əlaqəli hissədən ibarətdir.

a) Abstrakt reallaşdırma nəzəriyyəsi

b) Milli Gəlir nəzəriyyəsi

c) İqtisadi Böhran nəzəriyyəsi

Marksa görə ictimai kapital fərdi kapitalın bazar mexanizmləri vasitəsilə qarşılıqlı əlaqəsinin məcmusudur.

İTİ-in **sadə** və **geniş** növləri var. Sadə təkrar istehsal dedikdə istehsalın əvvəlki həcmdə tkr istehsalı nəzərdə tutulur. Geniş tkr istehsal dedikdə isə əvvəlki dövrə nisbətən artmış həcmdə tkr istehsal nəzərdə tutulur. İqtisadiyyatın normal inkişafı üçün geniş tkr istehsal xasdır. Çünki cəmiyyətin inkişafı ilə əlaqədar cəmiyyət üzvlərinin tələbatı daim artır, yeniləşir. Daim artan, yeniləşən tələbatı ödəmək üçün nemət və xidmətlər istehsalını artırmaq və yeniləşdirmək lazımdır.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz tiplərdən əlavə tkr istehsalın özünə məxsus meyarları vardır. Bu meyarlara **ekstensiv, intensiv** və **qarışıq tkr istehsal** hədləri daxildir. Bunlar istehsalın geniş tipi üçün əhəmiyyət daşıyır.

Ekstensiv tipdə geniş tkr istehsal istehsal sahəsinin genişlənməsi hesabına həyata keçirilir. Yeni müəssisə, firma tikilir, dəzgah və gürğuların sayı artırılır, əkin sahələri genişləndirilir, əlavə işçi qüvvəsi istehsala cəlb edilir və s.

İntensiv tipdə isə istehsal sahəsi dəyişmədən, mövcudlardan daha səmərəli istifadə etmək hesabına daha çox məhsul və xidmət istehsal olunur. İntensiv istehsal öz inkişafında iki mərhələdən keçir.

I mərhələ- istehsal tədrici intensivləşdirilir. Əl əməyinin kütləvi sıxışdırılması və onun yeni maşınla əvəz edilməsi ilə əlaqədar hissə-hissə intensivləşmədir. Bu mərhələdə intensivləşmə yalnız 1 amili iş qüvvəsinin hesabına həyata keçirilir. Buna görə də bu mərhələ **hissə-hissə intensivləşmə** adlanır.

II mərhələ-İstehsalın bütün amillərinə qənaət etmək hesabına əmək məhsuldarlığının artması ilə əlaqədardır. Bu tip eyni zamanda istehsalın bütün amillərinin intensivləşdirilməsi hesabına həyata keçirilir.

Tkr istehsalın qarışıq meyarı haqqında qeyd etməliyik ki, intensiv ne ekstensiv amillər daima qarışıq şəkildə fəaliyyət göstərir. Qarışıq tkr istehsal istifadə olunan istehsal amillərinin miqdarının artırılması, texnika və texnologiyanın təkmilləşdirilməsi nəticəsində istehsal güclərinin artırılmasıdır.